به بۆنەی داگیرساندنی مۆمی پازدەمین ساڵەی تەمەنی (ڕامان)ەوە

گۆڤاری ڕامان لە دیدی نووسەر و هونەرمەندە هۆرامییەکانەوە

دارا محەمەد عوسمان هۆرامانی
(بەڵخە – هۆرامان)

لەو ساتەی گۆڤاری ڕامان لە زێدزادەی خۆیەوە، بە پەیامێکی ڕاستەقینەوە، وەک مەشخەڵێک چەخماخەی مۆمی لە هەموو دەڤەرەکانی کوردستاندا داگیرساند، پازدە ساڵ بەر لە ئێستا فەرهەنگ و ئەدەب و هونەری هۆرامان لە ئامێزی ئەو گۆڤارە ئازیزەدا ئۆقرەی گرت، هەناسەی قوواڵی هەڵکێشا، تاکە گۆڤارێک، کە ئاوڕی لەو دەڤەرە دابێتەوە، ئەوە گۆڤاری ڕامانە، چونکە ڕامان سەرقافڵەی ئەو گۆڤارانەیە کە بە شێوازێکی یەکسان و نەتەوەیی، هەموو تەوەرەکانی فەرهەنگ و هونەر بڵاو دەکاتەوە. ئەفراندن و نوێکاری لە گۆشەنیگای ڕامانەوە ڕۆڵی ژیاری شارستانییەتی هەموو ئەدەبی بە جیهان ناساند، ئەو دەقە کۆنانەی لە قەرانپووە کۆنەکانەوە تۆزی لەسەر لابردن، تەتەڵەی هەموو دەقەکانی ئاڤێستای کرد، هەموو پەنجەرە و ماڵە دیوەخانەکانی ئەوسای ئەرشیف، بەشێوەی نوێ و ڕەوان هێنایە مەیدانی نووسین، سنبۆڵی ڕازاوەی چیای شاهۆ و دااڵنی و هەواڕە بەرزەی، وەک مێزەرەی کۆسەی هەجیج بە سیاچەمانەی ئای ئای لاڵۆ عوسمان کێمنەیی ئاواز و گۆرانی نەخشاند. دەنگی [بامشاد و نەکیساو بارەبوود]ی سەردەمی دەوڵەتی (ماد)ی بە هونەری (گۆسانەکان) لەسەر زنوێر بەشێوە زارەکانی تری وڵاتی ناساند، ئەو نووسەرانەی کە نووسینیان بڵاونەدەبۆوە، کەوتبوونە تاریکاییەوە، ڕامان پێتی تایبەتی بۆ ڕەخساندن، هانی دەدان ڕۆژ بەڕۆژ مێژوو و دیرۆکی ئاریانقاچەکان، بنووسنەوە، بە خامەی ڕەنگینیان سروودەکانی یارسان تۆمار بکەنەوە. ئێمەی نووسەر و هونەرمەندان هەر هەمووەمان، هەر لە کۆسااڵنەوە بە مەنزڵگەی (صەیدی) هەورامی و بێسارانییەوە چەپکە گوڵی سوورە هەراڵە و بۆژانە و بەرزەلنگ دەکەین بە یەخەی ستافی ڕامانەوە. ساڵ بە ساڵیش یادی بەرز و بەنرخ ڕادەگرین، ئەوە ئەدەبی مەولەوی شای شاعیران بە شیعری زەریفی، بە مورید و دەرویشانەوە، بە دەف و شمشاڵ، بە گۆرانی عیرفانییەوە، بە عیشقی تەریقەتی نەقشبەندییەوە، بەپیر ڕۆستەمی عەودااڵن، بە پیرشالیار و ماریفەتی، هەر هەموویان دەست بە دوعان بۆ ساڵیادی نوێ بوونەوەی ڕامان.

کاتێک ڕامان هەر لە یەکەم ژمارەیەوە کەوتە بەر دیدەی ڕۆشنبیر و هونەرمەند و نووسەرانەوە، ئا لەو کاتەدا بڕەوی هونەری هۆرامان پەڕەی سەند، چەند گفتوگۆی ئەدەبی و هونەری لەگەڵ ئەو کەڵە نووسەر و هونەرمەندانە سازداوە، هەر لە (د. هەورامانییەوە)، وەک ئاوێنەی ڕوو تەخت نیشان دا. پرسیارێ دێتە نرخاندنی گۆڤاری ڕامانەوە ئەویش ئەوەیە: ئەڕێ پێش ئەم گۆڤارە، گۆڤاری تر هەبوون فەرهەنگ و کولتووری هۆرامان بڵاوبکەنەوە؟ تاک و تەرا لێرە و لەوێ جار جارێ وەک دەقنەی فەقێ، وەک خێر بە هۆرامان بکەن، نووسین و هونەریان بڵاوەکرایەوە، بەاڵم کە ڕامان مۆمی داگیرسا، دەیان نووسەر هەر لە شیعری پەنجە و پەخشانە شیعر و هەموو ئەدەبی هۆرامانی بە پەنجەی (تایپێستەکان) بێ گوێدانە ماندووبوون، شەونخوونیان بۆ ئاشنایی بوونی هونەری هۆرامان بەرز نرخاند.

هەروەها ئەو بابەتانەی کە ڕامان بڵاویان دەکاتەوە، بەشێوەی ئەکادیمی و بەخاڵبەندی و بە شێوازێکی نووسین کە مۆرکی ڕامانی پێوە دیارە، زۆر بە زەریفی، بە ڕێنووسێکی یەکگرتوو پەخشیان دەکات. ئەو هەموو بوارانەی کە لەلای نووسەرانی کورد نامۆ بوون، ڕامان هەمووی ئاشکرا کردن، بە تایبەتی دەڤەری هۆرامان هەروەک ئاماژەم پێ دا هەر قەرانپووە کۆنەکان بوو، بەاڵم ڕامان بە بەرگێکی مۆدێرنەوە خزمەتی بەو فەرهەنگ و هونەر و ئەدەبیاتە کرد، من یەکێکم لەو نووسەرانەی کە خامەکەم بۆ یەکەم جار هەر لە ژمارە (١٦- ١٦٢) لەو گۆڤارەدا دەرکەوت، تائێستا (٤٢) نووسینی خۆم لە بارەی ئاواز و گۆرانی هۆرامان لەو گۆڤارەدا بڵاوکردووەتەوە کە پێشتر من وەک سەربازێکی ونبووی ئەدەب و هونەر بابەتم دیار نەدەبوو، بەاڵم ڕامان بۆ من بوو بە قوتابخانەیەک و منی فێری نووسینی ئەکادیمی کرد. ئەمە بێجگە لە نووسەرەکانی هۆرامانی ئەودیو وەک: ڕەوف محەمەد پوور، عادل محەدپوور، حەمەڕەشیدی ئەمینی، جەلیلی عەباسی، کەلسووم عوسمانپوور، لەم دیویش محەمەد ڕەشید هۆرامی، حەمەکەریمی هۆرامی، عوسمان هۆرامی خامەی بەپێزیان تەرخان کردووە بۆ فەرهەنگ و ئەدەبی هۆرامان، هەر لە گۆڤاری ڕاماندا بابەتەکانیان دەخوێنمەوە. هەر لەو بوارەدا چەندین چاوپێکەوتنی لەگەڵ هونەرمەندانی بەناوبانگی هۆرامان کردووە، هەر لە لاڵۆ عوسمان کێمنەییەوە بۆ هونەرمەندان حەمە حسێن کێمنەیی، جەمیل نەوسوودی، فەتحوڵاڵی ئەمینی، جیهانبەخشی تۆفیق دزاوەری، شەفیع کێمنەیی، چەندین هونەرمەندی لاوی تری دەڤەرەکەی بەسەر کردووەتەوە، کەواتە ئەم گۆڤارە باڵێوزی هۆرامانە، ئەو هونەرمەند و نووسەرانەش دەوری گۆڤاری ڕامانیان وەک ترازوویەکی یەکسان، بە لەنگەڕسازییەکی ڕاست و دروست، هەرگیزاوهەرگیز لەو خزمەتەی گۆڤاری ڕامانیان لەبیر ناچێتەوە. مەبەستیشمە ئەو سەرنج و تێبینییانەم بخەمە بەر دیدی گۆڤارەکانی ترکە لە کوردستاندا دەردەچن، بۆ ئەوەی ئەو گۆڤارانە، چاو لە گۆڤاری ڕامان بکەن، چونکە هونەر و ئەدەبیاتی هۆرامان سەرچاوەی پاکژی وڵاتە، ئەگەر ڕامان نەبوایە کێ بۆ یەکەم جار لە گۆڤاری ڕامان ژمارە (٥٠)ی دا نووسەرێکی وەک ئەحمەدی نەزیری دەناسی، کە چۆن باسی زێرلا و مەرێ دەکات؟ کە ئەوژیرلایە پێش (٢٧٠٠) ساڵ لەمەوبەر لە هۆرامانداا هەڵبژاردن بە ئازادانە کراوە، یان کێ نەوە دوو نوپیرەی هۆرامانی وابەزەریفی باس دەکرد؟ یان شیعری گاتەکان، کە بەشێکی گرنگی کتێبی پیرۆزی ئاڤێستان و زۆر بە جوانی ئەو دەقانەی بڵاو کردووەتەوە؟ ئیدی منی نووسەر و هونەرمەندی هۆرامان بۆچی ساباتێکی بۆ نەکەم لەسەر لووتکەی شامی شاهۆ و هاوینەهەواری ئاوێسەر و تەوەنێ و وەزکێڵ و وەزەنێ، بۆ ئەوەی هەردەم نووسەر و هونەرمەندان بە خامەی ڕەنگینیان دەست بۆ گۆڤاری ڕامان دڕێژ نەکەن، چونکە ماڵی دووەمی، یان نووسینگەی دووەمی دەڤەری هۆرامانە، لە بارەی بیناسازییەوە، هەر ئەم گۆڤارە بوو باسی هونەری تەاڵرسازی هۆرامانی کرد، هەر ئەم گۆڤارەیە بەخەرجییەکی کەم و بە نەفەسێکی دڕێژ لە هەولێرەوە هەموو ژمارەکانی گەیاندە هەر چوار پارچەی کوردستان.